

HET WOORD VAN DE WEEK

22 maart 1959

VERSCHIJNT WEKELIJKS

12e jaargang nr. 12

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

29 Maart — geen uitzending.

5 April — V.A.R.A. 9.45 Dr. J. P. van Praag „Eten om te leven”.

12 April — V.A.R.A. 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling
„Weer een jaar humanistisch Verbond”.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j.. losse nummers f 0,25.

Het is allemaal niets waard

„Och meneer”, zei de man in de winkel, bij wie ik sinaasappelen kocht, „als ik het allemaal zo aanzie, zo het leven op aarde, dan is het net allemaal niks, allemaal waardeloos, allemaal verdriet en rotzooi. En de mens, wat is de mens? Een stelletje beentjes en wat vlees erom en as je blaast is ie weg”. „U is wel somber” bracht ik zwakjes op, „is er niets goeds, niets de moeite waard?” „Jawel zei de man „maar hier niet. Het eeuwige leven wacht U en mij, als de ziel maar eerst uit die narigheid los is, of niet soms?” „Ik weet het niet, maar ik vind het hier best de moeite waard”. „Wacht u dan maar tot het ernst wordt, tot U de dood in de ogen moet zien, dan zult u...” „Daar zullen we dan maar op wachten” was mijn doodoener. „Dat is dan twee gulden precies”. „Dag meneer”, „Dag meneer”.

Met een zak vol sinaasappelen en een hoofd vol verwondering en vragen ging ik mijns weegs. Thuis gekomen liet de sombere vruchtenkoopman me niet los. Allemaal niets waard; stelletje beentjes; verlost van die narigheid; als het ernst wordt; het zoemde door mijn hoofd.

Dr. Sierksma vermeldt in zijn boek over de religieuze projectie, dat er een vijftigtal definities bestaat van het begrip religieus, die geen van allen bevredigen. De meest algemene en daarom minstzeggende definitie is, volgens hem, het besef dat er „iets is” buiten en boven de gewone verschijnselen, het besef dat het gehele meer is dan de som van de delen. Dat zal wel juist zijn en ik wil ook niet trachten om nog een definitie aan de reeks toe te voegen maar ik meen dat de vruchtenkoopman mij nog eens duidelijk een uiterst belangrijke wortel van de religieuze gezindheid, hier van de godsdienstige gezindheid had getoond, namelijk het besef van de volstrekte verwerpelijkheid en nietswaardigheid van al het aardse. „Alles niks, allemaal verdriet”. Allerlei zinnen uit wetenschappelijke en semi-wetenschappelijke boeken kwamen naar boven. „Als het zondebesef verzwakt, verzwakt het geloof”. „Het geloof gaat uit van de gebroken mens”, het geloof is het vertrouwen en de zekerheid, dat de ziel verlost wordt in een eeuwig bestaan”. Van alle definities mag iets of veel juist zijn maar onmiskenbaar is dat de godsdienstige mens in zijn verlangen naar zuiverheid, uitgaande van zijn beperkte, zondige, egoïstische oordeel over zichzelf en anderen, het gehele bestaan op aarde als nietswaardig ziet. Als het godsdienstige element zwakker wordt en het religieuze element versterkt wordt kan het waardeoordeel zich wijzigen maar een fundamentele onvoldaanheid over het aardse bestel blijft. Dat is een gemeenschappelijke trek in allen, alleen in graad verschillend van zeer orthodox tot algemeen religieus. Ik mag het misschien ook zo stellen. Men allen bindt de behoefte om, naar aanleiding van enkele levenservaringen, deze te veralgemenen en absoluut te maken. Hieruit volgt dat de religieuze mens geen nuances onderscheidt, dat hij één allesomvattend en absoluut oordeel velst over alles. Hij verliest door enkele ervaringen meegeslept al de voorgaande of volgende uit het oog en uit het hart. Dit oordeel kan pessimistisch-afwijzend of optimistisch-aanvaardend uitvallen, maar het is alomvattend.

Mag ik een paar voorbeelden geven?

De vruchtenkoopman heeft in zijn leven veel verdriet gehad; heeft geen enkele van zijn aspiraties verwezenlijkt gezien, heeft een harde jeugd gehad, is lang werkeloos geweest, is ongelukkig getrouwd, zijn kinderen willen niet deugen en hij ontdekt nog steeds neigingen in zichzelf die hij veroordeelt. De wereld? Niks waard. Ouders verliezen hun enige zoon, die alles voor hen betekende. Wat is het leven? Verdriet en gemis.

Een mens doet het kwade, dat hij niet wil, hij laat het goede na, dat hij wil volgen. Hoe is de mens? Zondig en nietswaardig, hopend op een onverdiende genade.

Een losse arbeider lijdt onder armoede, periodieke werkloosheid, hij ziet luxe

bij weinigen en gebrek bij velen. Hoe is de maatschappij? Door en door rot, onrechtvaardig. Er moet een hele nieuwe samenleving komen. Nu deugt er niets van.

Prachtig is, op een vroege voorjaarsmorgen, de natuur. De bloemen bloeien, de jonge bladeren komen uit de bruine knoppen, de vogels fluiten. Het belooft een gouden dag te worden. Het leven? Heerlijk, prachtig, puur geluk.

Ieder mens heeft de neiging om de wereld op zichzelf te betrekken en ieder mens heeft de neiging — maar de een meer dan de ander en daar gaat het nu juist om — om eigen, tijdelijke ervaringen absoluut te maken —. En is dat niet een merkwaardig verschijnsel, dat de mens zijn ervaringen niet voor zich houdt, maar dat hij ze steeds gebruikt om algemeen geldende oordelen te geven? De schooljongen heeft een slecht rapport gekregen en vindt „die hele school een rotschool”. En dat oordeel zal wel veranderen maar als het de jongen diep treft, zal hij zijn hele leven alles wat naar onderwijs zweemt verafschuwen. Een man is door zijn vrouw bedrogen: „Zo zijn alle vrouwen” zegt hij dan.

Een der indrukwekkendste en diepzinnigste religies — dat is hier misschien een beter woord dan godsdienst — is het Boeddhisme.

Hierin wordt gesteld, dat het bestaan op zichzelf, de menselijke existentie zelf lijden is. Gevoelens en affecten hebben is lijden veroorzaken. De ideale toestand is die van de onaandoenlijkheid, van geen besef hebben van wat ook, het Nirwana en deze toestand tracht de Boeddhist, ook in het leven, zo volledig mogelijk te bereiken.

Nu zal het wel zo zijn dat verdriet, eenzaamheid, pijn en gemis diepere sporen maakt in de menselijke ziel dan vreugde, gemeenschap, geluk en vervulling, ook al omdat de „negatieve” gevoelens langer duren en de „positieve” luchtiger en oppervlakkiger zijn. Maar de Boeddhist heeft dan toch maar bewust, maar misschien niet gewild, alle schoonheid, alle vreugde onderdrukt en weggedrukt in zijn absolute oordeel dat leven alleen maar lijden is. Nu is het vanzelfsprekend dat een grote ervaring, een diepe emotie, alles meesleept en alles overheerst, want daarom juist spreken wij van een diepe emotie, maar niet vanzelfsprekend is de menselijke behoefte om bepaalde ervaringen a.h.w. te continueren, te verabsoluteren in het oordeel en daarop een systeem van oordelen te baseren en met dat systeem als beginsel alles op aarde in een bepaald licht te zien. Eerst een verbreding van het eigen innerlijk naar de eindeloze hemel en dan een versmalling in de kijk op het bestaan. Het is of de mens, die zo is, bij een enkele diepe ervaring al het andere opzij schuift, zijn bril afzet, zijn stoel achteruit schuift en zegt: nu weet ik het en nu weet ik het voorgoed. Het is allemaal niks waard. De aandacht voor al het andere is vervluchtigd, is opgegaan en zijn oordeel is klaar. Of de tegenvoeter van deze pessimist, laten we hem Pallieter noemen. Hij zwemt in de rvier, drinkt fonkelende wijn, eet dat hij barst, laat de regen en de zon op zijn blote lijf neerkomen en vindt alles zo schoon, zo eindeloos verrukkelijk. Ook zijn oordeel is klaar, voorgoed. Bij de eerste hoort de vreugde niet, is die schijn, bij de ander hoort het verdriet niet. Dat zijn muizenissen, die men zich in het hoofd haalt. Voor beide soorten geldt, dat zij de wereld om zich en in zich niet meer nauwkeurig waarnemen, dat zij zich afsluiten voor vele dingen in het leven en dat zij, zoals de dichteres Vasalis zegt, geen „eerbied hebben voor de gewoonste dingen”. Zij springen met hun geest, met hun gevoelens van de dingen weg en zien geen nuanceringen, geen onderscheid meer.

Een oorlog heeft wreedheid, geweld, dood en verderf gezaaid. Wat is het leven? Een zinloze absurditeit.

En zo ben ik dan, na deze lange inleiding, tot het punt gekomen, dat ik wilde bereiken. U begrijpt mij, hoop ik goed, ik heb geen enkel waarde-oordeel gegeven over de verschillende mensensoorten, ik haal het ook niet in mijn hoofd om de een beter of intelligenter te vinden dan de ander. Mijn enige bedoeling is om een ruwe schets te geven van een ander soort mensen. Het zijn zij, die trachten om het leven in wat meer aspecten, droevige en vreugdevolle, afschuwelijke en tedere, zinvolle en zinloze te blijven zien. Het zijn zij, die het bestel der wereld, zoals het zich aan de mensen toont, trachten te aanvaarden. Ik bedoel aanvaarden in deze zin, dat zij een diep besef hebben dat al die aspecten erbij horen, dat zij tezamen het menselijk bestaan, dat in zo'n menselijk tekort geleefd wordt, vormen. Het zijn zij, die menen trouw te moeten zijn aan de menselijke situatie waarin zij geplaatst zijn. Het zijn zij, die zo min en zo laat mogelijk tot absolute oordelen over „het leven” willen komen. Zij die proberen om eigen ervaringen te blijven zien als persoonlijk, niet geldend voor allen altijd.

Natuurlijk kan een eindoordeel over het leven, over het menselijk bestaan, over verdriet of vreugde zich opdringen en vanzelfsprekend achten het eindoordeel van een groot mens of van een vriend of vrouw van grote betekenis omdat

het eigen inzicht kan verhelderen en verrijken, maar tenslotte hebben wij te maken met ons eigen leven en met onze eigen ervaringen.

Wanneer ik kennis neem van de romans, na de 2e wereldoorlog geschreven, dan lijkt het of er geen liefde, geen vreugde, geen zinvolle daad, geen zuiverheid, geen begrip meer bestaat. Alle riolen der wereld stromen door de huiskamers der mensen en zelfs de bloemen gaan stinken.

Wanneer ik sommige romans van voor de eerste wereldoorlog lees, uit de tijd van de neo-romantiek, dan lijkt het of er geen ontrouw, geen eenzaamheid, geen wreedheid, geen wanbegrip bestaat. Zelfs de mesthopen zijn schoon en vol poëzie.

Nu weet ik best, dat de kunstenaar, in zekere zin, eenzijdig moet zijn, dat er een bepaalde gevoelsstroom van een bepaalde kleur onder het werk moet stromen, dat de kunstenaar nu juist geheel verschillend is van de wetenschapsmens, die wikt en weegt en tenslotte geneigd is te zeggen, dat de waarheid in de nuances ligt. Natuurlijk weet ik, dat de kunstenaar niet in een kunstwerk de volheid van het bestaan kan uitdrukken.

Maar zij, die dat het dichtst benaderd hebben vinden wij toch de grootsten. Leest U eens — niet de haastige verkorte — maar de volledige uitgave van „Oorlog en vrede” van Tolstoj, dan weet U precies wat ik bedoel. Nooit of zelden wordt daarin een algemeen oordeel gegeven. Met liefdevolle aandacht voor het kleinste en het grootste wordt met dezelfde minutieuze aandacht een rimpel in een gezicht van een oude vrouw beschreven als een verslag of een diner.

Deze roman is een wereld met alles wat die wereld biedt.

En dat bedoel ik. De romans van na de oorlog zijn zo smal en zo eenzijdig als een mes en zij willen ons het oordeel opleggen dat het bestaan arm, angstig, vuns en eenzaam is, precies zoals mijn vruchtenkoopman mij trachtte aan te praten. Hij had echter nog de verwachting van eeuwigheid en, zuiverheid, de moderne romans blijven in de modder.

Ik ben aan het einde gekomen van dit ochtendpraatje, dat een pleidooi is geworden voor de activiteit van de menselijke aandacht, voor een inhouden van het eindoordeel, voor een openstaan voor alle ervaringen, voor de ontzaglijke rijkdom van het bestaan. Waarom, vraag ik tenslotte, bewonderen zoveel mensen, die de cultuur ter harte gaat, de periode der renaissance zo intens? Omdat velen toen niet eenzijdig waren en besef hielden van de rijke gevarieerdheid van het leven.

En is dit dan niet een hoogst persoonlijk en verabsoluteerd oordeel van de spreker van vanmorgen? Natuurlijk, net zo persoonlijk als dat van mijn vruchtenkoopman, maar het zou sommigen van U kunnen helpen om het leven te aanvaarden.

Dr. H. BONGER.

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een brochure van de hand van

Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152. Utrecht - Telef. 10163 - Postgirorekening 304960